

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Філософія, 1(8), 9-13.
УДК 101.2:124.5
<https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-2/8>

Михайло Бойченко, д-р філос. наук, проф.
<https://orcid.org/0000-0003-1404-180X>
e-mail: boichenko.m@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

ЩОДО ВЖИТКУ ТЕРМІНІВ "ВАРТОСТІ" І "ЦІННОСТІ" В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Досліджено філософський слововжиток термінів "вартість" і "цінність" в українській мові. Доведено, що він потребує свого принципового й концептуального філософського прояснення. Виявлено, зокрема, що невиправдано та недоречно поширенням в українській побутовій і науковій мові є вживання терміна "цінність", тоді як українська мова має також термін "вартість" та похідні від нього, які позначають сферу значущості, яка є базовою щодо будь-яких можливих цінностей.

Зроблено висновок, що українська мова як мова філософії має свій потенціал, який щодо категорії "вартості" та підпорядкованого йому поняття "цінності" виявляється багатшим, ніж потенціал давніших і найбільш визнаних мов філософії. Ідеться про розрізнення трьох типів вартостей: безумовні, умовні та від'ємні вартості. Визначено, що умовні вартості в певних дослідницьких ситуаціях можуть іменуватися цінностями, водночас доведено, що безумовні та від'ємні вартості цінностями не можуть бути, тому треба переосмислити використання термінів "вартості" та "цінності" не лише у спільній для всякого знання царині філософії, а й у спеціальних царинах окремих гуманітарних, соціальних та інших наук. У кожній такій царині таке переосмислення може приводити до різних контекстуальних термінологічних рішень, однак запропоновано послідовно дотримуватися загального принципу розрізнення термінів "вартості" і "цінності".

Ключові слова: вартість, безумовна вартість, умовна вартість, від'ємна вартість, цінність, релевантність, українська філософія, українська мова.

Джерела. Це дослідження є спробою узагальнення, з одного боку, філософського вжитку термінів "вартості" і "цінності" в українській мові, а, з іншого боку, спроби осмислення світової традиції розвитку філософії вартостей. Від Карла Маркса, Рудольфа Лотце та Фрідріха Ніцше як першопрохідців теми вартостей її вплив у світовій філософії лише зростав до середини 20-го століття і досяг кульмінації в ученні Мартіна Гайдеггера про вартості, але згодом розчинився у дискурсі інтерсуб'єктивності, який нібито мав замістити надто фундаменталістську постановку питання процедурним її розв'язанням. Утім, вартості є тим, що фундає не лише буття окремої людини, а й буття життєсвітів, а тому й тему вартостей недоречно підпорядковувати процедурам взаємодії індивідів та дискурсивному розгляду процедурних питань. Навпаки, прояснення базових категорій і понять має прояснювати будь-який можливий дискурс, і категорія вартостей належить до таких понять найбільшою мірою. Це зумовило необхідність переглянути окремі аспекти слововжитку термінів "вартості" та "цінності" в сучасній українській філософії.

Методи дослідження. До методів цього дослідження передусім належить зарахувати феноменологію вартостей Макса Шелера (Scheler, 1927) та феноменологічну соціологію Альфреда Шюца (Шюц, & Лукман, 2004). Світоглядно-методологічну основу дослідження заклала також ідея наявності специфічного смислового та вартісного потенціалу, який являє собою кожна мова як можливий ресурс для філософського мислення та обґрунтування. Така ідея лягла в основу п'ятитомного "Європейського словника філософії", статтю з якого, присвячену вартостям, буде критично згадано в цьому дослідженні (де Лоне, 2016).

Вступ. Вжиток поняття "вартості" має не лише понятійно-термінологічну, тобто переважно функціональну значущість, а й має глибокий світоглядний сенс і принципово важливе філософське смислове навантаження. Тривалий час цей термін вживається в Україні паралельно з поняттям "цінності", переважно як синонім, що більшою мірою не є виправданим концептуально. Не можна також просто в річищі дерусифікації чи деколонізації скрізь тотально замінити слово "цінності" на слово "вартості", адже кожне з них має своє законне місце в

українській мові: треба лише це місце понятійно-категоріально визначити. І це має робити не філолог і не представник кожної із соціальних чи гуманітарних наук зокрема (а вже потім, можливо, й представники інших спеціальних наук) – це має зробити філософ, а всі інші науки можуть допомогти в такому визначенні, а потім уже кожна у своїй царині має відстежити зміни, які будуть зумовлені новим концептуальним філософським визначенням.

Водночас наявні спроби термінологічно диференціювати "вартості" і "цінності" в українському професійному слововжитку представників соціальних і гуманітарних наук, як видається, від самого початку пішли хибним шляхом, що перешкоджає вільному та природному розвитку не лише української мови, а й створює численні непорозуміння та проблеми в окремих царинах тих чи тих наук. І навіть у філософії ми зустрічаємо навіть у словниковому перекладі з іноземних мов не "вартості", а "цінності" як базову категорію (де Лоне, 2016). Такий переклад видається невдалим. Поза всякими сумнівами, саме філософії належить розставити крапки над "і" у цьому питанні визначення категорій, адже саме філософія є відповідальною за базовий категоріально-понятійний апарат усього пізнання та соціогуманітарного пізнання зокрема.

Цей начерк не ставить на меті вичерпно обґрунтувати новий слововжиток терміна "вартості", однак однозначно націлений зрушити з мертвої точки справу коректного вживання термінів "вартості" та "цінності" в їх словому й вартісному співвідношенні. Буде здійснено спробу сформулювати та продемонструвати у ключових її пунктах гіпотезу, що таке вживання потребує зміни всієї картини соціального світу, не в останню чергу – завдяки послідовній відмові від колоніального дискурсу, який багато в чому і спричинив викривлення слововжитку цих термінів в Україні.

Результати. Невелика передісторія слововжитку "цінностей" в Українській рср. В українській мові в радянський період дуже обережно, а в офіційній мові – й неохоче, вживали термін "вартості". Звучав він по "західняцькому", тобто ідеологічно випадав з адаптованої під російський стандарт радянської версії наукової української мови. Панував у радянській науці

вжиток терміна "цінності" – причому в калькованих з російської сенсі та слововжитку.

Для російської мови взагалі не постає питання диференціації цінності та вартості – там є "цена" і є "стоимость", яка корелюється з ціною не лише економічно, а й світоглядно. У парадигмі російського світогляду, який накидався українській мові століттями і зовсім не демократичними, а переважно репресивними методами (Бойченко, 2020b) "вартість" мала би корелюватися саме зі "стоимостью". Століттями домінував приземлено утилітарний підхід, який імперія пропонувала Україні в питанні розуміння життєвих вартостей для Малоросії як колонії: все має своє ціну, серед іншого й бажання незалежності – і українці її отримували. Отримували і позитивний складник цієї ціни – гарантований мінімум благ від імперії, від воєнного захисту територій до мінімальних засобів до виживання, і негативний складник ціни колоніального статусу – те, що воєнний захист забезпечувався ціною життів і здоров'я тих же українців, які у складі царської, а згодом радянської армії захищали переважно не кордони України, а воювали з іншими країнами-ворогами імперії і здобували їй нові території, а засоби до життя українцям видавалися як залишки, що їх зі зневагою кидали своїм холопам російські пани також переважно з капіталу, нагробованого в тих самих покріпачених українців.

У російській мові "цена" формується на основі "стоимости" – споживчої ("потребительской") та обмінної ("меновой"). І от до цієї "стоимости" і намагаються уже століттями редукувати українське поняття "вартості". Утім, очевидно, що вартості є чимось значно ширшим за це економічне значення, навіть більше, вартості у своєму основному українському значенні якраз є не економічними, а екзистенційними (те, за що варто жити та помирати), а економічні лише до них долучаються, так би мовити, "другим темпом". Але якщо погоджуватися з російською настановою, тоді доведеться визнавати протилежне, а саме, що вартість як передусім "стоимость" реалізує себе посутньо саме в межах парадигми утворення "цены" і все одно в російській парадигмі повертається до неї, навіть коли йдеться про речі, які не мають стосунку до економіки – "мы за ценой не постоим". Якщо під впливом такої світоглядної настанови вартості розглядати переважно економічно-утилітарно, тоді й термін "цінності" як вираження певної ціни постає в такому тлумаченні як щось цілком природне – адже виходить, що нібито ціну скласти можна всьому, а той, хто "ціни скласти собі не може" – просто зарозуміла людина.

Для виправдання панування цієї російської парадигми цінностей в українському слововжитку звично посиляються на філософію Карла Маркса та його вплив на радянську ідеологію, а отже, і філософський та публічний слововжиток в СРСР, а отже, й Українській РСР. Однак це не дуже чесний аргумент проти марксизму. Коректніше говорити про домінування у соціогуманітарних науках і у філософії в СРСР певної російської версії економізму як вульгаризованої та спрощеної філософії марксизму. У цій версії марксизм поставав як пан-економізм, не просто як матеріалістичне вчення, а як економічний редукціонізм. Це явно суперечить не лише духові марксизму, його вченню про емансипацію людини праці, вираженому, зокрема, в "Економічно-філософських рукописах 1844 року" (Маркс, 1973), а й навіть економічній теорії Маркса, який якраз і вбачав злочин капіталізму у спробі підмінити реальний капітал – людську творчу працю – на капітал грошовий і виражений через гроші (Маркс, 1954). Українською мовою це має чітке вира-

ження: не можна підмінити вартість людської праці її цінністю, тобто її цінним вираженням на ринку праці.

Тому і трапилось так, що сьогодні в Україні нерідко саме в економічних колах готові говорити про матеріальну чи, ширше, утилітарну вартість, передусім як основу для визначення ціни товару (серед іншого й людської праці як товару). Але й коли говорять про нібито духовні матерії, то неявно слідує тій самій утилітарно-матеріалістичній настанові – в українських психологічній науці, соціології, політології, в етиці та інших гуманітарних і соціальних науках в Україні, коли вживають терміни "цінності", "ціннісні очікування", навіть коли говорять про "ціннісну ієрархію", "вищі цінності" тощо. Адже все це має певну "ціну" і саме тому є цінним і ціннісним – критерієм і мірилом для окремих цінностей та їх зіставлення, як і для утворення єдиного простору життєво значущих речей буде утилітарна вигода. Навіть попри те, що така вульгаризація вартостей через їх іменування утилітарно витлумаченими цінностями відбувається неусвідомлено, це не виправдовує такий слововжиток науковцями – постійно виникає відчуття незіставності та непорівнюваності "цінностей", які намагаються розмістити на одній шкалі. І це недолік не лише російської чи української науки – подібні наскрізні "ієрархії цінностей" вибудовують і в англійській та інших традиціях (Бойченко, 2020a). Утім, це питання окремого масштабного дослідження – у нас увагу зосереджено на українській мові.

Невже вартісні речі відбуваються лише під час економічного обміну та виробництва, а в усіх інших суспільних взаєминах маємо справу з тим, чому можна "скласти ціну", "прицінитися", тобто саме з тим, що мало би залишатися в економічній теорії?

Видається, що маємо тут невідрефлексований і патологічний спадок зросійщення: в економічних науках вартостями називають зовсім не те, що є вартісним *par excellence*, а те, що відповідає калькованому, але некоректному перекладу російського "стоимость".

Трохи прихованої етимології. Слово "цінність" має повне право на існування в українській мові, однак його кореневе значення видається трохи неадекватно відображеним у нас у повсякденному і навіть у професійному слововжитку. Зокрема, це слово є, вочевидь, похідним від слова "ціна", а тому "цінність" – це якість, яку щось здобуває, оскільки може мати ціну, може бути оціненим, тобто стати товаром або чимось аналогічним товару – перебувати в обміні: політичному, правовому, науковому, релігійному тощо, одне слово, у межах однієї із соціальних систем.

Звісно, цілком можливим є метафоричне вживання слова "ціна", коли ми бажаємо говорити про вартість чогось, порівнюючи її з вартістю товару. Однак таке порівняння є зовсім не завжди доречним, а інколи стає відверто цинічним і блюзнірським. Зокрема, свого часу Георг Зімель звернув увагу на те, що джерелом значущості грошей є завжди значущість того, хто надає грошам їхню вартість: гроші мають свою цінність завдяки людині, а не навпаки (Зімель, 2010).

Загальновідомо, що паперові гроші, монети й електронні коiny мають власну вартість лише як папір, шматочки металу чи електронні символи – тобто мінімальну економічну. Основна їхня вартість, завдяки чому гроші мають таку вагу та повагу в суспільстві – це їхня обмінна вартість, яка ґрунтується лише на конвенції, домовленості про правила використання грошей як умовної одиниці обміну, яка допомагає здійснювати обмін речами та послугами, які мають реальну вартість, значно вищу за вартість папірців, шматочків металу й електронних символів.

Зімелъ зауважує, що брати вартість грошей як взірєць для всього іншого в суспільстві – це все одно, що підмінити кохання проституцією (Зімелъ, 2010). На перший байдужий і непосвячений погляд може здатися, нібито ззовні ці два соціокультурні феномени – кохання та проституція – є соціально-функціонально чимось дуже подібним, обидва включають у себе організовані статеві взаємини за обопільною згодою, але за внутрішнім наповненням, з погляду значущості для людини, яка бере в них участь, – це прямо протилежні речі.

Кохання є виявом вищих духовних почуттів людини, виявом її (його) внутрішньої свободи, який викликає найвищий розвиток її (його) особистісного потенціалу в усіх його проявах і сприяє такому ж розвитку в того (тієї), хто поділяє з людиною її кохання.

Натомість проституція є вимушеною поведінкою, у найкращому разі – різновидом комерційної діяльності, у якій людське тіло об'єктивується як товар, що має свою ціну, вищу або нижчу, залежно від "якості" цього товару. Стосунки для обох учасників проститування є принизливими: той, хто продає себе, усю свою значущість у цій взаємодії підпорядковує своїй товарній функціональності і має, отримавши гроші, видати цю функціональність на вимогу клієнта – незалежно від власних почуттів, стану здоров'я, ставлення до клієнта, об'єктивних характеристик цього клієнта. Бізнес є бізнесом, "нічого особистого" – тобто у проституції той, хто продає себе, зобов'язаний перетворити себе на річ, на сексуальний об'єкт. Нехай це нібито й тимчасово, але ця тимчасовість є постійною – адже цей професія, що залишає, як і будь-яка професія, глибокий відбиток на людині. А що ж клієнт? Здавалося би, саме він (вона) є паном становища: володї своєю сексуальною іграшкою, май над нею цілковиту свободу, відчувай себе в повноті можливостей! Але – ні. По-перше, людина, яка отримує сексуальну близькість за гроші, здобуває важкого удару своїй самооцінці: ймовірно, без своїх грошей ця людина не мала би таких можливостей і такого сексуального "визнання". Можливо, вона (він) взагалі нічого не вартий (не варта) без цих грошей і не отримав би (не отримала би) жодного справжнього визнання? Якщо ця людина й була чогось варта і відчувала свій потенціал до участі у проститутованих взаєминах, то чим більше вона їх підтримує, тим більше залежною стає від них і тим менше відчуває свою впевненість без грошей. Це калічення самого себе, своєї самості – знецінення себе як вільної людини, яка чогось варта без будь-яких "протезів", якими виступають гроші.

Гроші не завжди калічать і не завжди псують – але там, де їх застосування є недоречним, вони приносять значно більше шкоди, аніж вони приносять користі там, де вони доречні. Так само слово "цінність" може калічити там, де замість нього мають застосовувати слово "вартість". Метафоричність вжитку терміна тут не виправдовує – так само, як не можна кохання навіть метафорично називати проституцією: метафора тут не пом'якшує некоректність, а навпаки – посилює її, виглядає як витончене знущання та блюзнірство, як глузування і тролінг.

Дещо з царини аналізу колективного несвідомого. Від того, що в українській побутовій та науковій мові такий некоректно розширений вжиток слова "цінність" є неусвідомлюваним, прихованим – він не стає менш травматичним. Про завдання подібної травми глибокий текст написав свого часу Луїджі Дзоя (Дзоя, 2019). Навіть більше, внаслідок його масового повсюдного застосування він завдає колосальних збитків усьому українському народу. Адже такий, через неусвідомлюване його поширення, загальноновживаний некоректний вжиток

слова "цінність" завдає не менше, а лише більше шкоди: там, де людина усвідомлює, що робить щось неправильно, вона готує себе виправити заподіяне, але якщо вона вважає, що все відбувається як належить – вона далі продовжує ще більше шкодити сама собі, не усвідомлюючи цього. А якщо це ще й роблять усі довкола, то це лише зміцнює суб'єктивне відчуття, що все відбувається так, як і має бути (Йонеско, 1993). Але ж як щойно було прояснено, вживати слово "цінність" до речей, які не можуть мати ціни, є не лише недоречним, а й руйнівним для людини, яка це робить. Навіть більше: кожен (кожна), хто вибудовує свою поведінку згідно з неправильними орієнтирами, шкодить не лише власному життю – він (вона) знецінюють і навколишніх, передусім тих, з ким безпосередньо спілкується, нав'язуючи їм своє ставлення до людей як до речей. Але й загальна суспільна атмосфера також починає патологічно й непомітно, але наполегливо сприяти та підтримувати тих, хто перестає орієнтуватися на щось вартісне, а орієнтує лише на те, що має ціну, цінність. Вплив суспільної атмосфери на її носіїв відбувається множинними і зазвичай незнаними шляхами, але від цього вона лише здобуває свою силу (Маффесолі, 2018). Хоч і зовсім не завжди в суспільній атмосфері домінують патології, однак, якщо вони вже там з'являються, то їхні прояви нагадують ракові метастази. Такі патології можуть бути доволі вкоріненими, але якщо суспільство прагне розвитку, то воно має послідовно вичищати із себе всі прояви таких патологій, і в царині мовлення – передусім.

А як же бути зі словом "вартість" в українській? Очевидно є його базова смислова значущість і пріоритетна екзистенційна важливість для всіх носіїв української мови. Приклади навіть не доводиться шукати: кожен може впевнено сказати, чи варта чогось певна справа. Власне, саме людське життя варте того, щоби його прожити – без цього всі інші питання втрачають сенс. Саме це – те, що надає значущості всьому, про що ми думаємо, говоримо, пишемо і чим ми живемо, навіть не рефлектуючи щодо цього. Називати ці речі "цінностями" – принижувати їх, відсікати від них головне.

Світобудова вартостей і місця цінностей у ній. За трохи більш ніж століття свого інтенсивного розвитку філософія вартостей пройшла суттєвий шлях і зазнала радикальних змін. Від тієї чи іншої версії об'єктивістської настанови в Рудольфа Лотце (Lotze, 2017), Макса Шелера (Scheler, 1927), Ніколая Гартмана (Hartmann, 1926) філософія вартостей перейшла до спроби встановлення інструментального всевладдя суб'єкта-надлюдини над вартостями як цінностями у Фрідріха Ніцше (Ніцше, 2018), а далі до радикального переосмислення вартостей як основи до-суб'єктного людського позиціонування у світі у Мартіна Гайдеггера (Heidegger, 1961) і до різних версій інтерсуб'єктивного осмислення вартостей у сучасних дослідників, таких як Карл-Отто Апел (Апел, 2009), Чарльз Тейлор (Тейлор, 2005), Ганс Йоас (Joas, 1999) та інших. Відштовхуючись від узагальненого досвіду аналізу вартостей у світовій філософській класиці, усі вартості можна поділити на три великі групи, які українською, на нашу думку, слід назвати так: безумовні вартості, умовні вартості, від'ємні вартості. Звісно, кожен зі згаданих філософів вибудовував трохи відмінну та значно багатшу ієрархію вартостей і в цій короткій формулі лише підсумовано загальний підхід до вартостей у філософії. Значно більшою мірою нас зараз цікавлять не деталі, а загальна класифікація, яка дасть змогу прийняти концептуально обґрунтоване термінологічне рішення.

Отже, безумовні вартості – це ті, які називають то абсолютними, то апіорними, то вітальними, то універсальними, але всі вони мають загальну характеристику таких, які визнаються всіма як значущі за будь-яких обставин, і є незаперечними. Уже було надано достатньо наочних прикладів таких вартостей, але ще раз можна апелювати до кохання, любові, Батьківщини, людської гідності тощо. Ці вартості не можна обміняти, а отже, купити й продати, піддати компромісу, поділити на частини та вчинити інші дії, які порушують їхню цілісність – усе це призводить до їх неминучої і гарантованої втрати (Бойченко, 2014). З іншого боку, у своїй цілісності безумовні вартості є невичерпними – до них завжди можна звернутися і вони не лише не зменшуються, а навпаки – ще більше приростають із кожним зверненням до них.

Умовними є всі вартості, залежні від контексту й такі, що є чинними в певних системах релевантностей (Шюц, & Лукман, 2004). У межах кожної такої системи вартості можуть бути взаємозамінними й у цьому сенсі мати свою "ціну", яка є чинною лише в цій системі. Ця ціна дає змогу називати певну вартість "цінністю" у визначеній системно-контекстуальній версії її втілення (Луман, 2011). Очевидно, що та сама вартість в іншій системі релевантностей матиме іншу цінність. Наприклад, справедливість у системі права є базовою цінністю, яка визначає "ціну" всіх інших вартостей, вписаних у цю систему. Тоді як у системі політики, науки, релігії, мистецтва тощо справедливість має похідну значущість і визначається як вторинна "цінність", залежна від базової цінності іншої системи релевантностей відповідно: у системі політики – від влади, у системі науки – від істини, у системі релігії – від священного, у системі мистецтва – від прекрасного тощо. Тобто цінність є категорією, яка позначає варіативність тлумачення вартості в різних прикладних ситуаціях. Тож цінність не може виходити за межі смислового горизонту значущості тієї вартості, яку вона представляє.

Тому стає зрозумілим, чому цілком природно й загально правильно говорять у різних контекстах про "цінність" того чи іншого феномену, проте зовсім некоректно за інерцією починають говорити про його цінність поза цим контекстом, як про феномен як такий. Цінність завжди позначає залежність від контексту, значущість саме в цьому конкретному контексті, релевантність щодо нього. Саме в цьому контексті можуть відбуватися операції взаємозаміни цінностей відповідно до тієї "ціни", яку встановлює базова цінність цього контексту. Якщо ж намагатися осмислити таку базову цінність, як вартість, то зробити це можна, лише вийшовши за межі цього контексту – в царину безумовного. Тут значущість контекстуальних цінностей можна виміряти лише співвіднесенням їх із безумовними вартостями. На відміну від безумовних вартостей, які є невичерпними у своїй значущості (нерозмінними), цінностями як вартостями умовними можна ділитися, але лише втрачаючи їх або розмінюючи їх на інші, такі ж часткові вартості. Отже, цінності можна ділити – але при цьому вони зменшуватимуться. Унаочнює парадокс спроб перетворити цінності на вартості євангельська історія з Ісусом, який п'ятьма хлібинами і двома рибишками нагодував п'ять тисяч голодних (Біблія, 2004: Луки 9: 10–17) – це можливо лише як чудо.

Тому термін "цінність" набагато логічніше було би застосовувати переважно, коли в економічних науках ідеться про вживання у випадках, які в російській мові позначені як "стоимость" товару стосовно певної його "цены". Звісно, що за такою економічною цінністю стоїть об'єктивна вартість речі, яка має для людини значущість, надто в багатьох і невичерпних стосунках, а лише в

одному чи кількох може поставати як економічна цінність, тобто умовна вартість.

Безумовні вартості

Цінності < –> Умовні вартості
Від'ємні вартості

Що стосується від'ємних вартостей, то вони забирають значущість в інших вартостей, не маючи власної – тому й отримують таку назву. Зло нищить добро, але не дає натомість нічого, так само брехня руйнує істину, несправедливість – справедливість тощо. Тому ці від'ємні вартості не можна ніяк обміняти чи поділитися ними – навпаки, кожна така спроба лише множить від'ємність цих вартостей для тих, хто до них звертається, але ніяк не поширюється на тих, хто їх не приймає. Навпаки, на думку Шелера, активне й рішуче відкидання від'ємних вартостей лише зміцнює та прирощує вартості безумовні (Scheler, 1927). Тому від'ємні вартості не можуть бути цінностями – ані сутнісно, оскільки за ними немає нічого цінного, ані технічно, оскільки вони руйнують будь-який обмін.

Висновки. Українська мова як мова філософії має свій потенціал, який стосовно категорії "вартості" та підпорядкованого йому поняття "цінності" виявляється багатшим, аніж потенціал давніших і більш визнаних мов філософії. Ідеться про розрізнення трьох типів вартостей: безумовних, умовних і від'ємних вартостей, причому умовні вартості саме і можуть у певних дослідницьких ситуаціях іменуватися цінностями. Безумовні вартості та від'ємні вартості цінностями не можуть бути, а надто – йменуватися ними за жодних обставин. Цей концептуальний висновок потребує переосмислення використання термінів "вартості" та "цінності" не лише в спільній для будь-якого знання царині філософії, а й у спеціальних царинах окремих гуманітарних, соціальних та інших наук. У кожній такій царині таке переосмислення може приводити до різних контекстуальних термінологічних рішень, однак загальний принцип пропонованого розрізнення вартостей і цінностей має бути послідовно дотриманим.

Список використаних джерел

- Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями / пер. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1416 с.
- Бойченко М. Гідність, цілісність і успішність: академічній та громадянській чесноті. *Філософська думка*. 2014. № 5. С. 110–122.
- Бойченко М. Соціальні теорії і дискурсивні та недискурсивні соціальні практики: освітня проба. *Філософська думка*. 2020а. № 5. С. 23–40.
- Бойченко М. Русифікація як нищення української національної пам'яті: передумови і наслідки тоталітарної радянської політики щодо України. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року* / наук. ред. Тетяна Єщенко. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020б. С. 58–60.
- де Лоне М. Werte, Geltung, Gelten, Gültigkeit. *Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей*. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. Т. 4. С. 307–313.
- Дзоя Л. Історія гордині: Психологія і межі розвитку / пер. з іт. Світлана Сарвіра. Львів: Астролябія, 2019. 384 с.
- Зіммель Г. Філософія грошей. Київ: Промінь, 2010. 504 с.
- Йонеско Е. Носороги / пер. з фр. П. Тарашука. *Французька п'єса ХХ століття. Театральний авангард*: збірник / упоряд. О. Буценко; ред.: Ю. Косенко, С. Сніжко. Київ: Основи, 1993. С. 437–510.
- Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функцій цілей у соціальних системах / пер. з нім. М. Бойченка та В. Кебуладзе. Київ: Дух і Літера, 2011. 336 с.
- Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. *Маркс К., Енгельс Ф. З ранніх творів*. Київ: Політвидав України, 1973. С. 481–597.
- Маркс К. Капітал. Том І. Книга І. Процес виробництва капіталу / пер. І. Степанова-Скворцова, перевірений і виправлений. Київ: Політвидав, 1954. 790 с.

Маффесолі М. Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві / пер. з фр. В. Плющ. Київ : ВД "Києво-Могилянська академія", 2018. 264 с.

Ніцше Ф. Ранкова зоря: думки про моральні передсуди / пер. з нім. В. Кебуладзе. Харків : Фоліо, 2018. 798 с.

Тейлор Ч. Джерела себе. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 696 с.

Шюц А., & Лукман Т. Структури життєсвіту / пер. з нім. В. Кебуладзе. Київ : Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

Hartmann N. Ethik. Berlin : Walter de Gruyter and Co., 1926. 746 S.

Heidegger M. Nietzsche. Pfullingen : Verlag Günther Neske, 1961. Bd. 2. 492 S.

Joas H. Die Entstehung Der Werte. Frankfurt am Mein, 1999. 321 S.

Lotze R. H. Mikrokosmos: Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit. Versuch einer Anthropologie / Hrsg. von N. Milkov. 3 Bde. Hamburg : Felix Meiner, 2017.

Scheler M. Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik: Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus. Halle : Max Niewmeyer, 1927.

References

Bible. (2004) Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testament: in Ukrainian translation with parallel passages / trans. by Patriarch Filaret (Denysenko). Kyiv: Publication of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate. [In Ukrainian]

Boychenko, M. (2014). Dignity, Integrity, and Success: Academic and Civic Virtues. *Philosophical thought*, 5, 110–122. [In Ukrainian]

Boychenko, M. (2020a). Social theories and discursive and non-discursive social practices: an educational sample. *Philosophical thought*, 5, 23–40. <https://doi.org/10.15407/fd2020.05.023> [In Ukrainian]

Boychenko, M. (2020b). Russification as the destruction of Ukrainian national memory: prerequisites and consequences of the totalitarian Soviet policy towards Ukraine. *Totalitarianism as a system of destruction of national memory: a collection of scientific works based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation on June 11–12, 2020* / scientific editor Tetyana Yeschenko. Lviv: Printing House of Lviv National Medical University named after Danylo Halyskyi. Pp. 58–60. [In Ukrainian]

de Lone, M. (2016). Werte, Geltung, Gelten, Gültigkeit. *European Dictionary of Philosophies: Lexicon of Untranslatables* / trans. from Fr. Vol. 4. Kyiv: SPIRIT AND LETTER. P. 307–313. [In Ukrainian]

Hartmann, N. (1926) Ethik. Berlin: Walter de Gruyter and Co., 746 S.

Heidegger, M. (1961) Nietzsche, Bd. 2. Pfullingen, Verlag Günther Neske. 492 S.

Ionesco, E. (1993). Rhinoceroses / trans. from Fr. by P. Taraschuk. *French play of the 20th century. Theatrical avant-garde: collection* / ed. by O. Butsenko; Yu. Kosenko, S. Snizhko. Kyiv: Osnovy. Pp. 437–510. [In Ukrainian]

Joas, H. (1999). Die Entstehung Der Werte. Frankfurt am mein. 321 S.

Luhmann, N. (2011). The concept of goal and systemic rationality: regarding the function of goals in social systems / trans. from German by M. Boychenko and V. Kebuladze. Kyiv: Spirit and Letter. [In Ukrainian]

Marx, K. (1973). Economic and philosophical manuscripts of 1844 / trans. from German. *Marx K., Engels F. From early works*. Kyiv: Polityvdav Ukrainy. Pp. 481–597. [In Ukrainian]

Marx, K. (1954) Capital. Volume I. Book I. The process of capital production / trans. from German by I. Stepanov-Skvortsov, checked and corrected. Kyiv: Polityvdav. [In Ukrainian]

Maffesoli, M. (2018) Time of the Tribes. Decline of Individualism in Mass society / trans. from Fr. by V. Pliushch. Kyiv: Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy". [In Ukrainian]

Nietzsche, F. (2018) Daybreak: Thoughts on the Prejudices of Morality / trans. from German by V. Kebuladze. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian]

Taylor, C. (2005). The sources of self / trans. from English. Kyiv: SPIRIT AND LETTER. [In Ukrainian]

Schutz, A., & Luckmann T. (2004). Structures of the Life-world / trans. with him V. Kebuladze. Kyiv: Ukrainian Center for Spiritual Culture. [In Ukrainian]

Scheler, M. (1927). Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik: Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus. Halle: Max Niewmeyer.

Simmel, G. (2010). The philosophy of money / trans. from German. Kyiv: Promin. [In Ukrainian]

Zoja, L. (2019). The History of Arrogance: Psychology and the Limits of development / trans. from Italian Svitlana Sarvira. Lviv: Astrolabia. [In Ukrainian]

Отримано: 12.01.2023

Ухвалено до друку: 27.03.2023

Опубліковано: 29.03.2023

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Philosophy, 1(8), 9-13.

UDC 101.2:124.5

<https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-2/8>

Mykhailo Boychenko, Dr Sci. (Philos.), Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0003-1404-180X>

e-mail: boichenko.m@knu.ua

CONCERNING THE USE OF THE TERMS "VALUES" AND "COSTS" IN UKRAINIAN PHILOSOPHY

The philosophical usage of the terms "value as worth" ("vartosti") and "value as costs" ("tsinnosti") in the Ukrainian language has been studied. It is proved that it needs its fundamental and conceptual philosophical clarification. It was revealed, in particular, that the use of the term "value as costs" ("tsinnosti") is unjustifiably and inappropriately widespread in the Ukrainian everyday and scientific language, while the Ukrainian language also has the term "value as worth" ("vartosti") and its derivatives, which denote the sphere of significance, that is basic to any possible values.

It is concluded that the Ukrainian language as a language of philosophy has its own potential, which in relation to the category of "worth" and its subordinate concept of "value as worth" turns out to be richer than the potential of older and most recognized languages of philosophy. It is about distinguishing three types of values: unconditional, conditional and negative values. Conditional values as worth in certain research situations can be called values as costs, at the same time it has been proven that unconditional and negative values cannot be values as costs, therefore it is necessary to rethink the use of the terms "value as worth" ("vartosti") and "value as costs" ("tsinnosti") not only in the field of philosophy common to all knowledge, but also in special areas of individual humanitarian, social and other sciences. In each such area, such a rethinking can lead to different contextual terminological solutions, but it is proposed to consistently adhere to the general principle of distinguishing between the terms "value as worth" ("vartosti") and "value as costs" ("tsinnosti").

Keywords: values as worth, unconditional values, conditional values, negative values, value as costs, relevance, Ukrainian philosophy, Ukrainian language.